

2. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
3. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу / Л. Мацько // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 2–4.
4. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с.
5. Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М.: Наука, 1988. – 216 с.
6. Семенов О. М., Базель Л. О. Мовна особистість учителя в художній літературі / О. М. Семенов. – К.: Фенікс, 2008. – 224 с.

РЕЗЮМЕ

О. А. Кучерявая. Художественный текст как способ формирования национально языковой личности будущего словесника (когнитивно-концептуальный подход).

В статье представлены основные пути реализации когнитивно-концептуального подхода к анализу художественного текста, его роль в формировании национально языковой личности будущего филолога. Приемы концептуального анализа проиллюстрированы разнообразными типами заданий, подобранных в соответствии с видами текстовой информации.

Ключевые слова: художественный текст, национально языковая личность, концептуальный анализ.

SUMMARY

O. Kucheruava. Literary text as the way of development of students-philologist's national language personality (cognitive and concept approach).

The main ways of realization of cognitive concept approach to text analysis, the possibility of using this approach in formation of national language personality of students-philologist are offered in the article. The methods of concept analysis are illustrated with different linguistic tasks.

Key words: literary text, national language personality, concept analysis.

УДК 371.302.81+491.79+413.028

А. С. Надолинська

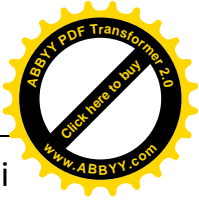
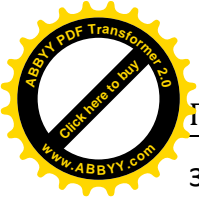
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

СИСТЕМА ВПРАВ З РОЗВИТКУ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

У статті розглянуто різні типи та види справ. Серед численних класифікацій, запропонованих ученими, виокремлено і конкретизовано базову систему вправ, що спрямована на розвиток лексикографічних умінь і навичок у студентів філологічного фаху. На прикладі уточненої групи вправ проілюстровано послідовність лексикографічної роботи.

Ключові слова: лексикографічні вміння і навички, студенти-філологи, лексикографічні вправи.

Постановка проблеми. В умовах інформаційно-технологічного XXI століття популярність словниково-довідникових джерел стрімко

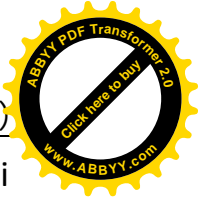
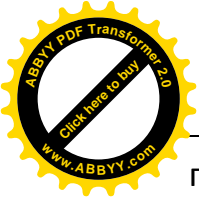

зростає, особливо динамічно в Україні розвивається комп'ютерна і корпусна (електронна) лексикографія. Звідси призначення вищого навчального закладу полягає не тільки і не стільки в наданні випускникам-гуманітаріям знань і вмінь з фундаментальних і фахових дисциплін, скільки в можливостях їх подальшого практичного застосування у професійній діяльності. Цілком очевидно, що лексикографічну культуру як необхідну складову загальнофілологічної грамотності майбутнього фахівця слід формувати протягом навчання в університеті.

Аналіз актуальних досліджень. Українська теоретична і загальна лексикографія має давню традицію, що позитивно позначилося як на процесах нормалізації мови, так і на вдосконаленні лексикографічної і загальномовної культури її носіїв (В. Балог, Я. Галас, О. Демська, Л. Паламарчук, М. Пешак, Л. Полюга, О. Семенов, О. Стишов, Л. Струганець, О. Тараненко, В. Широков). У працях, присвячених навчальній лексикографії, а також у лінгводидактичних розвідках І. С. Литвиненко, О. М. Семенов, Л. В. Струганець, В. В. Шляхової обґрунтовано доцільність використання лексикографічних видань у навчальному процесі, що слугують не лише джерелом здобуття навчальної інформації, але й засобом формування навичок навігації у складному інформаційному просторі, способом організації самостійної роботи учнів з інформацією, поданою у друкованих виданнях.

Мета статті – ознайомитися із системою вправ, спрямованих на розвиток лексикографічних умінь і навичок у студентів філологічного профілю. Для досягнення мети було окреслено такі *завдання*: на підставі аналізу класифікацій вправ, запропонованих ученими-методистами, виокремити комплекс вправ, які сприятимуть формуванню лексикографічної компетенції майбутніх філологів.

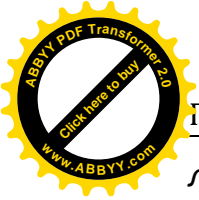
Виклад основного матеріалу. На формувальному етапі педагогічного експерименту стрижневим компонентом формування лексикографічної компетенції у студентів ЕГ філологічних факультетів виступила упорядкована система завдань, що сприяла реалізації методів і прийомів, спрямованих на розвиток їх лексикографічних умінь і навичок. Під час визначення типів вправ і завдань, релевантних для побудови експериментальної методики навчання лексикографії у вищій школі, ми спиралися на ті лінгводидактичні напрацювання, які розкривають

принципи побудови системи вправ і подають науково обґрунтовані підходи до їх класифікування.

Серед численних типів і видів вправ нашу увагу привернули класифікації, в основу яких насамперед покладено характер навчальної діяльності. Так, учені (Ю. І. Пассов, І. В. Рахманов, В. Л. Скалкін, М. Б. Успенський, Е. П. Шубін) виокремили вправи аналітичного і конструктивного характеру (оперативні й тренувальні), імітаційні та комунікативні (мовленнєві). Окремий інтерес для нашого дослідження мали і такі традиційні для методики навчання мови класифікації вправ, як «мовні / мовленнєві» (І. В. Рахманов); «підготовчі до мовлення / власне мовленнєві» (Салістра І.Д.); «некомунікативні / комунікативні» (Ю. І. Пассов); «домовленнєві / мовленнєві» (М. С. Ільїн); «імітаційні / комунікативні» (М. Б. Успенський), «аналітичні, / трансформаційні, / конструктивні» (Т. О. Ладиженська, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк), у яких за уявної з першого погляду різниці в назвах чітко простежується функціональна співвіднесеність із мовним чи мовленнєвим рівнями засвоєння мови. Крім того, мікроцілі кожного з етапів педагогічного експерименту передбачали й різну за характером пізнавальну діяльність студентів ЕГ, а отже, залежно від цього лексикографічний матеріал було розподілено на: а) проблемні (етап підготовки до сприйняття нового); б) перцептивні (етап вивчення нового матеріалу); в) репродуктивні (етап формування умінь і навичок); г) продуктивні (етап контролю) завдання [1]. Водночас залежно від змістової характеристики запропонованого матеріалу розроблювана нами система вправ охоплювала власне лексикографічні, лексикографічно-орфоепічні, лексикографічно-лексикологічні, лексикографічно-орфографічні, лексикографічно-граматичні, лексикографічно-словотворчі [6, 13].

Проілюструємо послідовність лексикографічної роботи на прикладі типологічної групи вправ, запропонованої В. А. Онищуком [4, 115]. Так, **підготовчі (пропедевтичні) вправи** переважали на етапі вивчення нового матеріалу, їх мета полягала у забезпеченні пізнавальної і психологічної готовності до сприйняття нового матеріалу, що стимулювалося низкою навідних запитань, як от: 1) *що вивчає розділ мовознавства «Лексикографія»?;* 2) *на які типи поділяються словники?;* 3) *перерахуйте відомі фахові словники;* 4) *назвіть найважливіші українські*

лексикографічні праці; 5) що таке словникова стаття?; 6) чи знаєте ви, що таке електронна лексикографія?

Вступні (власне лексикографічні) вправи переважали на етапі ознайомлення з різними типами словників і передбачали завдання на зразок:

1. Порівняйте різні типи словників і принципи побудови словникової статті. 2. Складіть статті до тлумачного словника української мови на слова «мати», «рушник». 3. Складіть статті до синонімічного словника, дібравши синоніми до слів «іти», «говорити». 4. Складіть статті для етимологічного словника на слова «рука», «аптека». 5. Складіть статті для діалектологічного словника вашої місцевості.

Наступні завдання, апробовувані під час формувального експерименту, – **пробні вправи**, що мали на меті виявити перші спроби застосування здобутих студентами знань, умінь і навичок. Проілюструємо це прикладом:

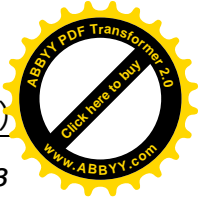
Складіть словникові статті до виділених у тексті слів.

Край міста на горі, на самому вигоні стоїть маленька старенька хатина. Біля неї на подвір'ї все пошарпане, поруйноване – клубня обідрана, хлівець без покрівлі схилився, тин ледве держиться і сама вона теж похилилась, покривилась, облупилась і якимось сумно дивиться маленькими віконцями на город... (В. Винниченко).

Вправи такого типу спонукали студентів ЕГ до пошуку, по-перше, необхідного джерела, по-друге, формували лексикографічні вміння будувати самостійно словникову статтю відповідно до типу словника.

Тренувальні вправи, запроваджені під час проведення експерименту, на відміну від попередніх, потребували від студентів виявити більшу самостійність і творчість, оскільки завдання характеризувалися більшою складністю виконання, наприклад: *Зіставте тлумачення слів «толока», «хлопець» в академічному «Словнику української мови» та у «Словарі української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка. З'ясуйте відмінності у тлумаченні цих слів.*

Окремі завдання, спрямовані на розвиток лексикографічних умінь в учасників експерименту, стосувалися вмінь здійснювати порівняльний аналіз лексикографічних видань або іншої словникарської продукції, наприклад:

1. Дайте письмову характеристику словникам різних типів (орфографічному, тлумачному, перекладному, діалектологічному, синонімічному). Характеристику словників подайте за схемою:

- Вихідні дані про словник (повна назва словника, його автор чи колектив авторів, упорядник, кількість томів, місце видання, видавництво, рік видання; якщо видання багатотомне – роки).

- Тип аналізованого словника, специфіка його побудови, особливості розробки словникових статей (доцільно звернути увагу на розробку слів різних частин мови).

2. Здійсніть порівняльний аналіз словників різних типів (тлумачного, лінгвокультурологічного), виданих в Україні та Росії, у паперовому та електронному варіантах.

З метою розвитку у студентів ЕГ умінь самостійно здійснювати цілеспрямований пошук додаткової інформації в лексикографічних джерелах були запропоновані такі завдання:

- Розповісти про слово «верба» на основі інформації, почерпнутої з різних словників. У яких саме словниках і яка характеристика слова вміщена? Чи отримали ви інформацію про це слово, не відому вам раніше, яку? (Маєте опрацювати щонайменше п'ять типів словників, усі їх назвати, зіставити прочитане).

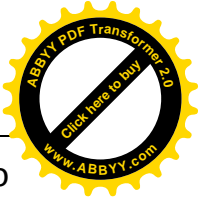
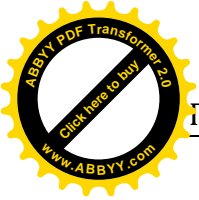
- Розповісти про тип словника і сам словник, яким ви скористаетесь для отримання інформації про Коляду. Коротко передати зміст статті.

Таким чином, було з'ясовано, що використання подібних вправ під час вивчення розділу «Лексикографія» сприяє не лише формуванню навичок самостійної дослідницької роботи, але й розширює загальнофілологічну компетентність студентів.

Насамкінець **контрольні вправи** містили підсумований виклад формулювання завдань і мали на меті здійснювати як поточний, так і підсумковий контроль рівня сформованості лексикографічних знань і вмінь:

- Розповісти про слово «сім'я» й поняття, ним означене, опрацювавши відповідні статті у словниках різних типів (назвати їх, обґрунтувати вибір кожного).

- Розробіть власний проект словникової статті до електронного етнолінгвістичного словника, ознайомившись із друкованими аналогами.

Висновки. Отже, апробовувана під час проведення педагогічного експерименту базова система лексикографічних вправ (підготовчі, вступні, пробні, тренувальні, контрольні) позитивно позначилася на рівні сформованості лексикографічної компетенції студентів ЕГ. Розроблена методика дозволила розвинути навички користування словникарською продукцією, сприяючи усвідомленню потреби у постійному зверненні до словниково-довідникових джерел.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження вбачаємо у створенні методики поетапного формування лексикографічної компетенції в умовах системи «бакалавр–магістр».

ЛІТЕРАТУРА

1. Горошкіна О. «Не бійтесь заглядати у словник...» (Лексикографічна робота у 10 класі) / О. Горошкіна // Дивослово. – 2000. – № 9. – С. 33–35.
2. Демська О. Вступ до лексикографії : навч. посіб. / О. Демська. – К. : Києво-Могилянська академія, 2010. – 266 с.
3. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2005. – С. 118–121.
4. Онищук В. Урок в современной школе : пособ. для учителя / В. Онищук. – [2-е изд., перераб.]. – М. : Просвещение, 1986. – С. 115–121.
5. Широков В. Феноменология лексикографических систем / В. Широков. – К. : Наук. думка, 2004. – 328 с.
6. Шляхова В. Робота зі словниками на уроці української мови / В. Шляхова // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 8. – С. 11–13.

РЕЗЮМЕ

А. С. Надолинская. Система упражнений по развитию лексикографических умений и навыков у будущих филологов.

В статье рассмотрены разные типы и виды упражнений. Среди многочисленных классификаций, предложенных учёными, выделена и конкретизирована базовая система упражнений, направленных на развитие лексикографических умений и навыков у студентов филологической профессии. На примере уточненной группы упражнений проиллюстрирована последовательность лексикографической работы..

Ключевые слова: лексикографические умения и навыки, студенты-филологи, лексикографические упражнения.

SUMMARY

A. Nadolinskaya. The system of exercises from development of lexicographic abilities and skills of future philologists.

In the article the different are considered types and types of exercises. Among numerous classifications, offered scientists, the basic system of exercises of the lexicographic abilities and skills directed on development is selected and specified for the students of philological profession. The sequence of lexicographic work is illustrated on the example of the specified group of exercises.

Key words: lexicographic abilities and skills, students-philologists, lexicographic exercises.